

ANALYSE

Forskningsfrihed på danske universiteter

Analysens hovedpunkter

- Hver ottende forsker har i løbet af de seneste fem år oplevet mindst én type pres på deres forskningsfrihed
- Pres på forskningsfriheden forekommer lidt oftere blandt forskere inden for natur-, sundheds- og teknisk videnskab.
- Knap hver femte forsker, der deltager i myndighedsbetjening, har oplevet pres på deres forskningsfrihed.
- Udover analysens kvantitative resultater nævner mange forskere, at forskningsfriheden kan være presset i starten af forskerens karriere, fordi man frygter ikke at få forlænget sin ansættelse eller opnå fastansættelse.

Om analysen

Analysen er udarbejdet i januar 2020 af Simone Bang fra Dansk Magisterforening. Analysen anvender tal fra VIVE's rapport og DM's egen medlemsundersøgelse om forskningsfrihed fra december 2019.

Kontakt

Hvis du har spørgsmål til analysen, kan du kontakte DM's analyseafdeling på analyse@dm.dk. Hvis du har spørgsmål til brug af analysen i pressen, kan du kontakte DM's pressevag på 29 11 60 80.

1. Indledning

I 2018 udgav VIVE en rapport om forskningsfriheden på Aarhus Universitet på foranledning af rektor, de akademiske råd samt universitetets fællestillidsrepræsentant. Rapporten var baseret på en spørgeskemaundersøgelse blandt universitetets 4.379 forskere, hvoraf 34 procent deltog.

Rapporten viste, at der forekommer konflikter om offentliggørelse af forskning. Syv procent har oplevet pres for at *ændre* forskningsresultater, 10 procent pres for at *udskyde* offentliggørelsen af resultater og fem procent har oplevet pres for *slet ikke at offentliggøre* forskningsresultater. I alt har 16 procent af forskerne oplevet mindst ét af de tre typer pres på deres forskningsfrihed.

Spørgsmålet er, om det også gælder andre af landets universiteter? Dansk Magisterforening (DM) organiserer mere end 5.000 forskere på landets universiteter. For at finde ud af, om der er tale om et generelt problem, har vi genbrugt VIVE's spørgeramme i en medlemsundersøgelse fra december 2019.

1.1. Hvad er forskningsfrihed?

Forskningsfrihed er grundlæggende for universiteterne og forskernes troværdighed, men kan komme i konflikt med forskernes forpligtelse til blandt andet at samarbejde med det omkringlæggende samfund.

Efter den såkaldte *gylligate* gennemførte VIVE en omfattende undersøgelse af forskningsfriheden på Aarhus Universitet. Undersøgelsen bestod både af en spørgeskemaundersøgelse blandt alle universitetets forskere samt kvalitative interviews. VIVE valgte at undersøge forskningsfrihed i forhold til offentliggørelse gennem tre typer pres:

1. Pres for at ændre forskningsresultater
2. Pres for at tilbageholde forskningsresultater
3. Pres for at undlade publicering af forskningsresultater

VIVE's rapport viser, at der er udfordringer med forskningsfriheden. Det gælder især på Science and Technology og især blandt forskere, der deltager i myndighedsbetjening eller indtægtsdækket virksomhed (IDV).

1.2. Metodiske forbehold

762 forskere deltog i DM's undersøgelse, hvilket giver en svarprocent på 16%. Stikprøven består af lidt flere mænd, end der generelt er blandt de forskere, der er organiseret i DM, men derudover er stikprøven ret balanceret på baggrundsvARIABLE.

Omkring 100 respondenter har oplevet mindst ét af de tre typer pres på forskningsfriheden. Nogle af undersøgelsens spørgsmål er kun stillet til dem. Disse resultater skal fortolkes med en større forsigtighed, da antallet af respondenter er lille. Det drejer sig primært om afsnit 3 om de tre typer pres.

2. Hovedresultater

I afsnittene nedenfor præsenteres hovedresultaterne fra DM's undersøgelse. Hovedresultatet er, at hver ottende forsker i løbet af de seneste fem år har oplevet, at deres forskningsfrihed er blevet presset. Det sker oftere for forskere inden for naturvidenskab og blandt forskere, der deltager i myndighedsbetjening. Ser man på de enkelte universiteter, har både DTU og SDU forholdsvis mange tilfælde af forskere, der har oplevet pres på forskningsfriheden.

2.1. Hver ottende forsker har oplevet pres på deres forskningsfrihed

Undersøgelsen viser, at hver ottende forsker har oplevet mindst én type pres på deres forskningsfrihed. Det forekommer oftest, at presset handler om at forskeren skal ændre resultaterne.

Tabel 1. Sammenligning af hovedresultaterne

	Pres 1: Ændre resultater	Pres 2: Udskyde offentliggørelse	Pres 3: Undlade offentliggørelse	1 Mindst én type pres	2 Mindst to typer pres	3 Alle tre ty- per pres
VIVE 2018	7%	10%	5%	16%	4%	1%
DM 2019	8%	5%	5%	13%	4%	1%
Antal (DM)	770	767	763	763	763	763

2.2. Pres forekommer oftest på naturvidenskabelige fakulteter

16 procent af forskerne på fakulteter inden for natur-, sundheds- og teknisk videnskab har oplevet mindst én type pres på deres forskningsfrihed. Det tilsvarende tal for forskere på fakulteter inden for human-, samfunds- og teologisk videnskab er 11 procent. For de førstnævnte presses der oftest for udskydning af offentliggørelse af forskningsresultater, mens presset for sidstnævnte oftest handler om at ændre resultater.

Tabel 2. Sammenligning af HUM/SAMF/TEO og NAT/SUND/TEK

	Pres 1: Ændre resultater	Pres 2: Udskyde offentliggørelse	Pres 3: Undlade offentliggørelse	1 Mindst én type pres	2 Mindst to typer pres	3 Alle tre ty- per pres
HUM mv.	9%	2%	3%	11%	3%	0%
NAT mv.	7%	8%	6%	16%	5%	1%

2.3. Deltagelse i myndighedsbetjening kan give pres på forskningsfriheden

Knap hver fjerde forsker, der har deltaget i myndighedsbetjening, har oplevet mindst én type pres på deres forskningsfrihed. Det er markant flere end blandt dem, der ikke har deltaget i myndighedsbetjening. Presset ser ud til især at handle om at ændre forskningsresultaterne.

Det ser ikke ud til, at der er samme risiko for pres på forskningsfriheden ved at deltage i forskningsprojekter, der kategoriseres som indtægtsdækket virksomhed.

Tabel 3. Sammenligning efter deltagelse i myndighedsbetjening og IDV

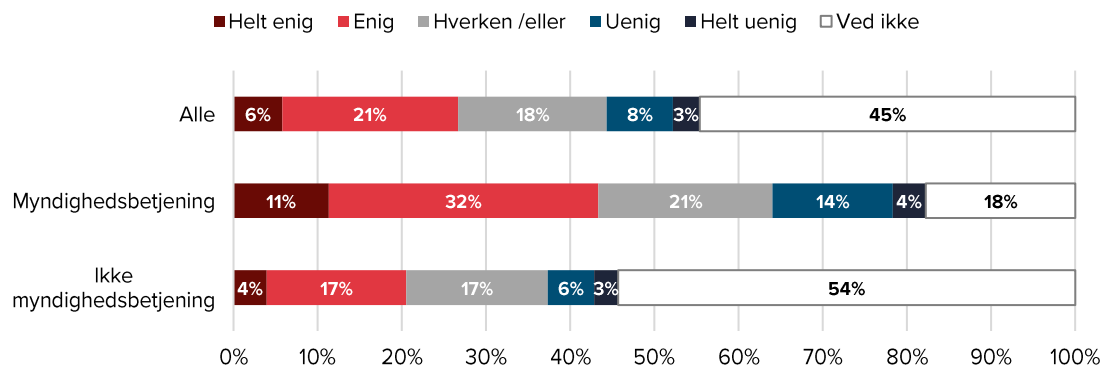
	Pres 1: Ændre resultater	Pres 2: Udskyde offentliggørelse	Pres 3: Unklade offentliggørelse	1 Mindst én type pres	2 Mindst to typer pres	3 Alle tre ty- per pres
Har du deltaget i forskningsbaseret myndighedsbetjening?						
Ja (27%)	15%	10%	7%	24%	6%	2%
Nej (73%)	6%	3%	4%	9%	3%	0%
Har du deltaget i forskningsprojekter, der karakteriseres som indtægtsdækket virksomhed (IDV)?						
Ja (49%)	9%	5%	4%	14%	4%	1%
Nej (51%)	7%	4%	5%	12%	4%	1%

Note: I VIVE's undersøgelse har 30% deltaget i myndighedsbetjening og 33% i IDV.

Det er ikke kun dem, der selv deltager i myndighedsbetjening, der oplever, at det giver et pres på forskningsfriheden. Omkring hver femte forsker, der ikke har deltaget i myndighedsbetjening, er enig eller helt enig i, at hvis der er et pres på forskningsfriheden, så stammer det fra den forskningsbaserede myndighedsbetjening. De forskere, der deltager i forskningsbaseret myndighedsbetjening, mener i højere grad, at det presser forskningsfriheden. Kun 18 procent mener ikke, at det er tilfældet.

Figur 1. Hvor enig er du i følgende:

Hvis der er pres på forskningsfriheden opstår presset i forbindelse med forskningsbaseret myndighedsbetjening

2.4. Flest oplever pres på DTU og SDU

På DTU har mere end hver fjerde forsker oplevet mindst én type pres på deres forskningsfrihed de seneste fem år. Det er især pres for at udskyde offentliggørelsen af forskningsresultater. På SDU har knap hver femte forsker oplevet mindst én type pres. Her er det dog i højere grad pres for at ændre resultaterne.

DTU og SDU er de to institutioner, hvor den største andel af forskerne har oplevet at deres forskningsfrihed er blevet presset. Men andre steder ses de samme tendenser: på GEUS og DPU har relativt mange oplevet pres på deres forskningsfrihed, men da de to institutioner er små, baserer resultaterne sig på få besvarelser, og er derfor mere usikre.

Tabel 4. Sammenligning mellem universiteter (antal i alt i parentes)

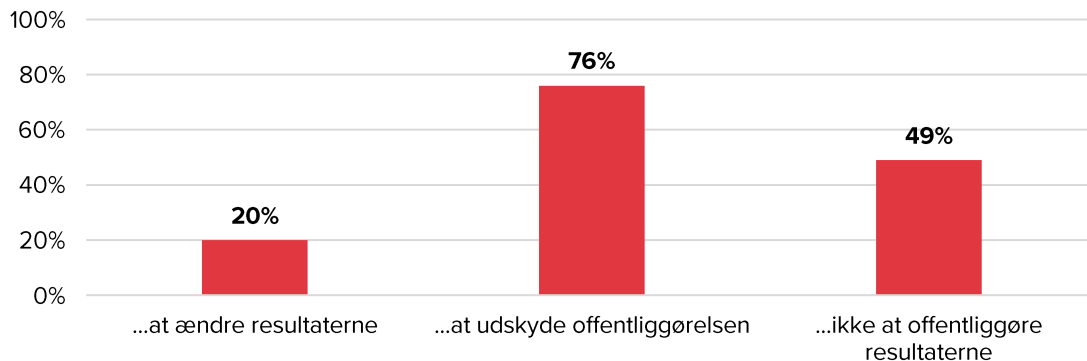
	Pres 1: Ændre resultater	Pres 2: Udskyde offentliggørelse	Pres 3: Unklade offentliggørelse	1 Mindst én type pres	2 Mindst to typer pres	3 Alle tre ty- per pres
KU (213)	8%	4%	4%	10%	5%	1%
AU (177)	7%	5%	3%	11%	3%	1%
SDU (114)	11%	4%	6%	18%	3%	0%
AAU (80)	9%	1%	3%	10%	3%	0%
RUC (55)	9%	0%	4%	11%	2%	0%
DTU (46)	2%	22%	9%	28%	4%	0%

Note: De andre universiteter/institutioner indgår ikke i tabellen, da der er under 40 besvarelser.

3. De tre typer pres

Undersøgelsen viste, at otte procent har oplevet pres for at ændre deres forskningsresultater, fem procent har oplevet pres for at udskyde resultaterne og fem procent har oplevet pres for ikke at offentliggøre resultaterne. Men der er forskel på, hvor mange der endte med at efterleve presset.

Figur 2. Hvad endte dem, der blev presset på forskningsfriheden, med at gøre? De endte med:

Note: Antal respondenter er henholdsvis 62, 39 og 35 personer.

Figuren ovenfor viser, at et pres for at udskyde offentliggørelsen af forskningsresultater blev efterlevet i tre ud af fire tilfælde. Pres for slet ikke at offentliggøre forskningsresultaterne lykkedes i halvdelen af tilfældene og pres for at ændre resultaterne førte til faktiske ændringer i resultaterne i hver femte tilfælde.

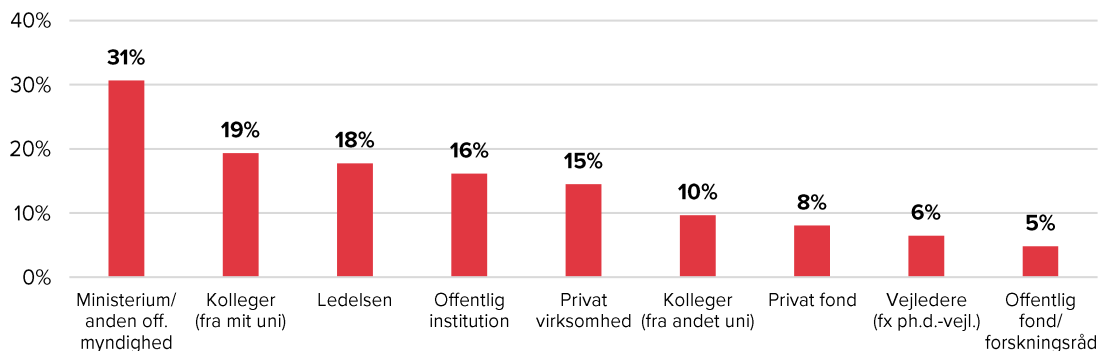
3.1. Hvor kom presset fra?

Dette afsnits konklusioner bygger på meget små grupper af blot 35-62 respondenter. Resultaterne kan derfor udelukkende sige noget om de respondenter, der har svaret, men ikke generaliseres til alle forskere.

Blandt de forskere, der har følt pres for at ændre deres forskningsresultater, oplevede flest, at presset kom fra et ministerium eller en anden offentlig myndighed. Det gælder omkring hver

tredje af dem, der følte pres for at ændre deres resultater. Andre følte pres fra kolleger eller ledelsen på deres eget universitet.

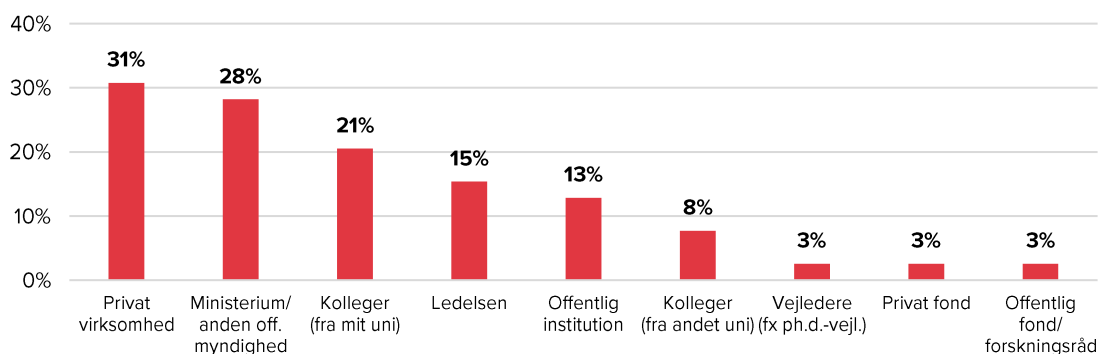
Figur 3. Hvor følte dem, der følte sig presset til at ændre resultater, at presset kom fra?

Note: Antal respondenter er 62.

De forskere, der har følt sig presset til at udskyde udgivelsen af deres forskningsresultater, har også oplevet pres fra et ministerium eller en anden offentlig myndighed. Oftest kom presset dog fra en privat virksomhed, mens nogle også her oplever pres fra kolleger og ledelse på eget universitet.

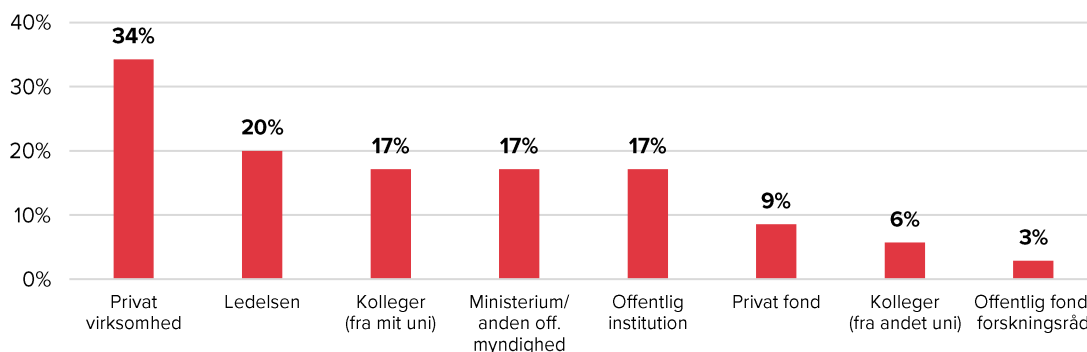
Figur 4. Hvor følte dem, der følte sig presset til at udskyde resultater, at presset kom fra?

Note: Antal respondenter er 39.

Når det kommer til forskere, der har følt sig presset til helt at undlade at publicere forskningsresultater, så stammer presset i en tredjedel af tilfældene fra private virksomheder. Dernæst er det igen ledelsen og kolleger på eget universitet samt et ministerium eller en anden offentlig myndighed, der presser forskningsfriheden.

Figur 5. Hvor følte dem, der følte sig presset til at tilbageholde resultater, at presset kom fra?

Note: Antal respondenter er 35.

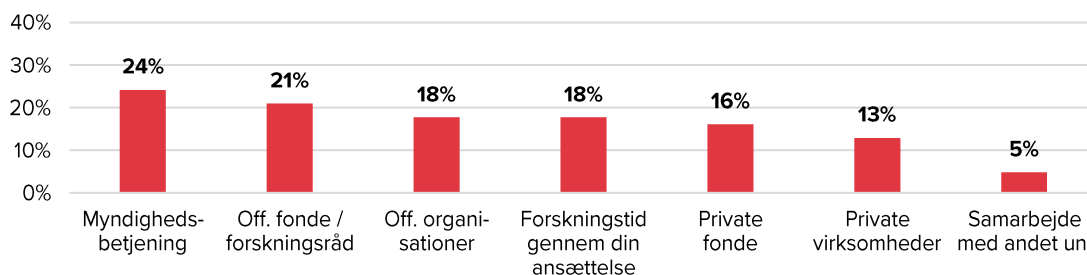
3.2. I hvilken forbindelse skete presset?

Dette afsnits konklusioner bygger igen på de samme små grupper som afsnittet før, og kan derfor heller ikke generaliseres til alle forskere.

Knap hver fjerde af de forskere, der har følt sig presset til at ændre forskningsresultater, mener, at presset skete ved forskningsbaseret myndighedsbetjening. Omkring hver femte mener, at det skete ved forskning finansieret af offentlige fonde eller forskningsråd eller offentlige organisationer.

Figur 6. Hvornår følte dem, der følte sig presset til at ændre resultater, at presset skete?

Ved forskning finansieret af:

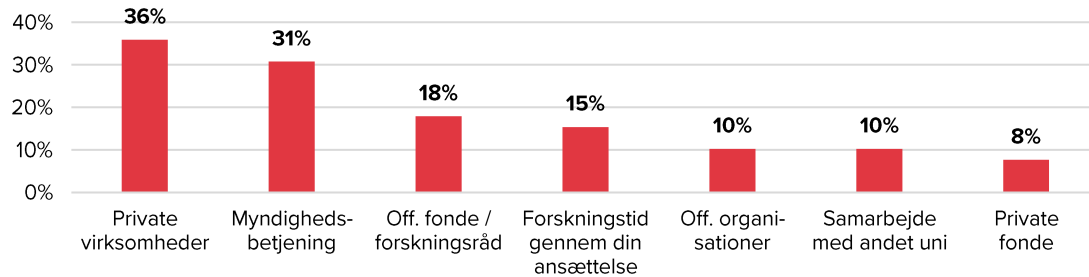

Note: Antal respondenter er 62.

Mere end hver tredje af de forskere, der har følt sig presset til at udskyde udgivelsen af forskningsresultater, siger, at presset skete ved forskning finansieret af private virksomheder. Knap hver tredje har oplevet det i forbindelse med forskningsbaseret myndighedsbetjening.

Figur 7. Hvornår følte dem, der følte sig presset til at udskyde resultater, at presset skete?

Ved forskning finansieret af:

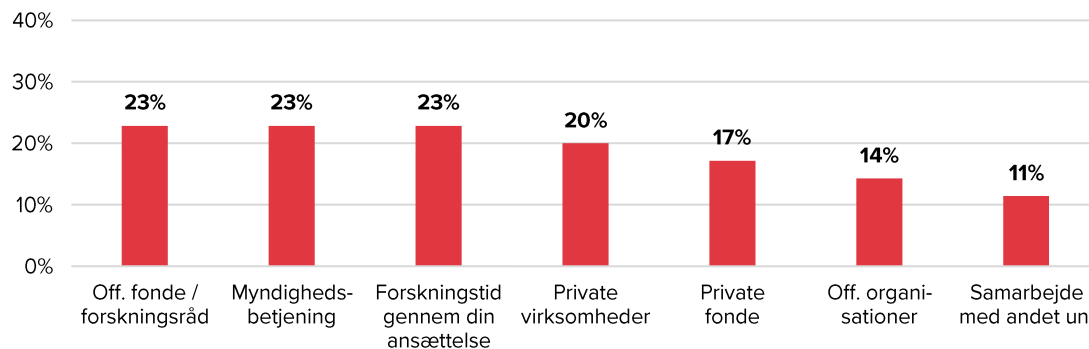

Note: Antal respondenter er 39.

Billedet er mere uklart, når det kommer til pres om at tilbageholde resultater. Knap hver fjerde mener enten, at det sker ved forskning finansieret af offentlige fonde/forskningsråd, forskningsbaseret myndighedsbetjening eller egen forskningstid gennem ens ansættelse.

Figur 8. Hvornår følte dem, der følte sig presset til at tilbageholde resultater, at presset skete?

Ved forskning finansieret af:

Note: Antal respondenter er 35.

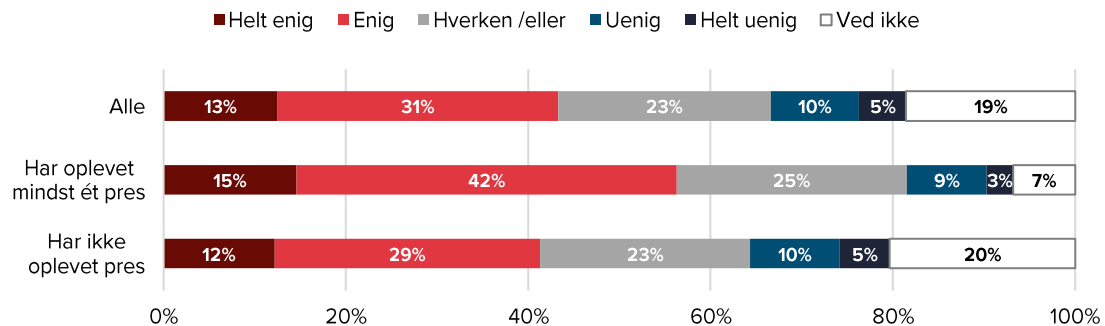
Generelt ser det ikke ud til, at der opstår problemer med forskningsfriheden i forbindelse med forskning i samarbejde med andre universiteter. Forskningsfriheden har primært været udsat ved forskningsbaseret myndighedsbetjening.

4. Eksterne aktører og bevillingsgiveres rolle

44 procent af forskerne er enige eller helt enige i, at hvis der er pres på forskningsfriheden, så kommer presset fra eksterne aktører. 15 procent er uenige eller helt uenige. Ser man udelukkende på de forskere, der har oplevet mindst én type pres på deres forskningsfrihed de seneste fem år, er 57 procent enige eller helt enige i, at presset stammer fra eksterne aktører. Til sammenligning gælder det 41 procent af de forskere, der ikke har oplevet pres på deres forskningsfrihed de seneste fem år.

Figur 9. Hvor enig er du i følgende:

Hvis der er pres på forskningsfriheden, kommer presset fra eksterne aktører

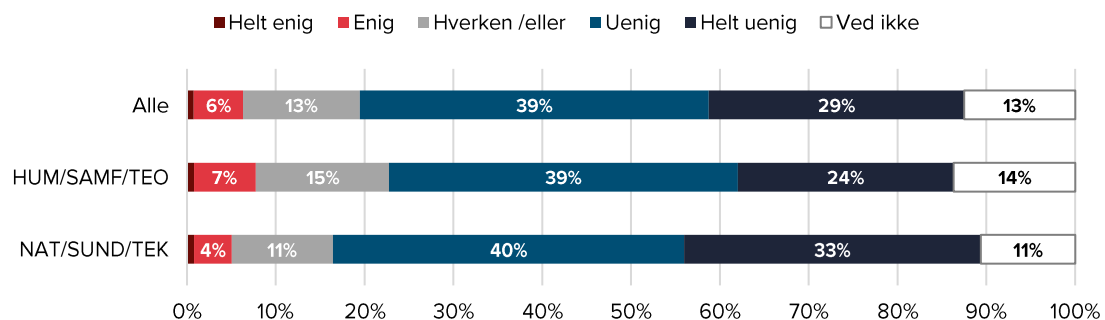

4.1. Forskere er ikke tilbageholdende med samarbejde med eksterne aktører

Mere end to ud af tre forskere vurderer ikke, at forskere på deres institut generelt er tilbageholdende med at indgå i et samspil med eksterne aktører om forskning. Andelen er lidt større blandt forskere inden for natur-, sundheds- og teknisk videnskab i forhold til inden for human-, samfunds- og teologisk videnskab.

Figur 10. Hvor enig er du i følgende:

Forskere på mit institut er generelt tilbageholdende med at indgå i et samspil med eksterne aktører om forskning

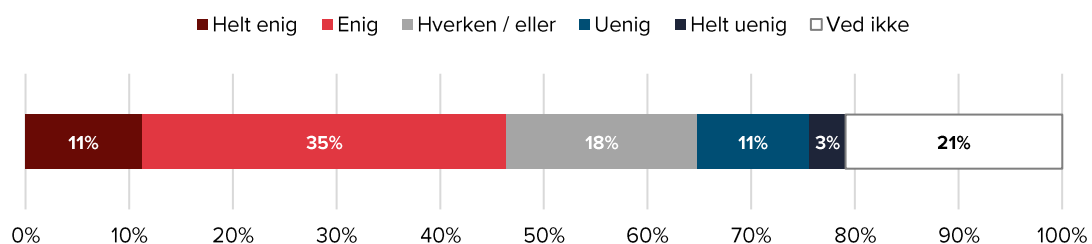

4.2. Uklarhed om klare rammer for samspillet mellem forskere og eksterne

Knap halvdelen af forskerne er enige eller helt enige i, at hvis der er pres på forskningsfriheden, så opstår det i forbindelse med forskning finansieret af eksterne bevillingsgivere.

Figur 11. Hvor enig er du i følgende:

Hvis der er pres på forskningsfriheden, opstår presset i forbindelse med forskning finansieret af eksterne bevillingsgivere

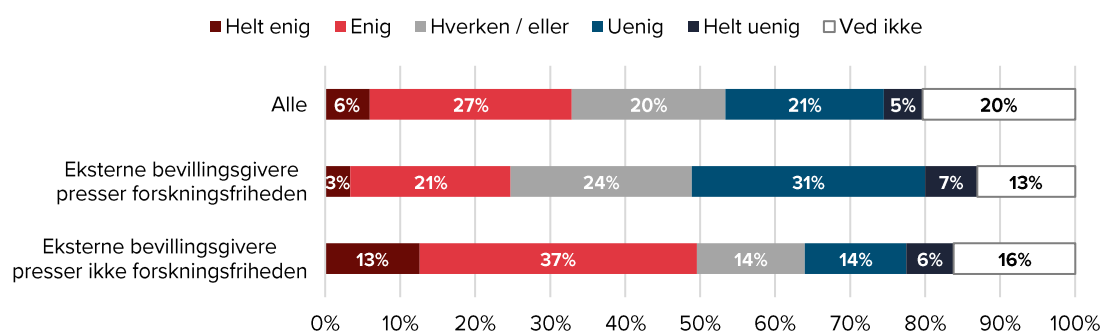
Det er mere uklart hvorvidt der er klare rammer for samspillet mellem forskere og eksterne bevillingsgivere. Hver tredje forsker er enig eller helt enig i, at der er klare rammer, mens hver fjerde er uenig eller helt uenig. Hver femte angiver, at de ikke ved det.

Der er dog forskel på dem, der føler, at de eksterne bevillingsgivere presser forskningsfriheden og dem, der ikke mener, at de gør. 24 procent af forskere der mener, at de eksterne bevillingsgivere presser forskningsfriheden, mener, at der er klare rammer for samarbejdet. Til sammenligning gælder det for halvdelen af forskerne, der ikke mener, at de eksterne bevillingsgivere presser forskningsfriheden.

Klarheden af rammerne for samspillet afhænger altså meget af, om man mener de eksterne bevillingsgivere presser forskningsfriheden eller ej.

Figur 12. Hvor enig er du i følgende:

Der er klare rammer for samspillet mellem forskere og eksterne bevillingsgivere

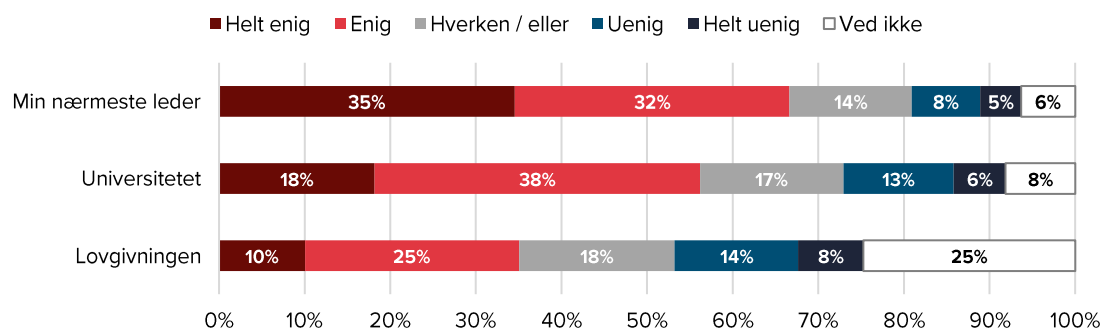

5. Hvem sikrer forskningsfriheden?

Mere end to ud af tre forskere er enige eller helt enige i, at deres nærmeste leder i tilstrækkelig grad sikrer deres forskningsfrihed. Lidt mere end halvdelen er enige eller helt enige i, at universitetet sikrer den i tilstrækkelig grad, mens hver tredje er enige eller helt enige i, at den er sikret gennem lovgivningen.

Figur 13. Hvor enig er du i følgende:

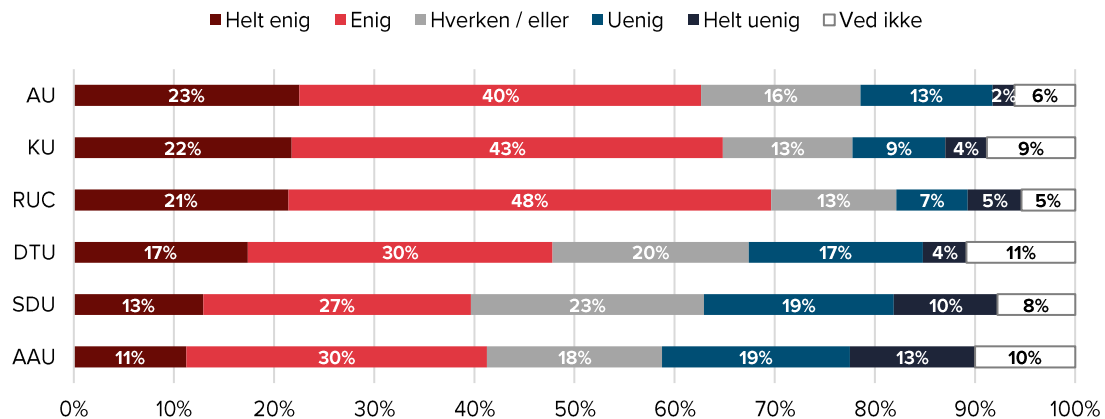
Følgende sikrer i tilstrækkelig grad min forskningsfrihed

På universitetsniveau deler de seks store universiteter sig i to grupper. På AU, KU og RUC er over 60 procent enige eller helt enige i, at deres universitet i tilstrækkelig grad sikrer deres forskningsfrihed. På SDU, AAU og DTU gælder det henholdsvis 40, 41 og 47 procent.

Figur 14. Hvor enig er du i følgende:

Mit universitet sikrer i tilstrækkelig grad min forskningsfrihed

Note: Antal respondenter er 182 på AU, 216 på KU, 56 på RUC, 46 på DTU, 116 på SDU og 80 på AAU.

6. Forskningsfriheden presses fra mange sider

Forskningsfrihed er et komplekst emne, og det kan derfor være svært at fange alle aspekter i et enkelt spørgeskema. Vi har givet vores medlemmer mulighed for selv at formulere deres holdning til, hvordan det står til med forskningsfriheden. Her er de emner, flest medlemmer har nævnt.

6.1. Manglende forskningsfrihed i starten af karrieren

I forskningsverdenen er en fastansættelse en luksus, som de fleste må arbejde hårdt hen imod i mange år, og som langt fra alle opnår. Vejen hen mod fastansættelsen er brolagt med midlertidige ansættelser, og netop denne midlertidighed presser forskningsfriheden. Den bevirker, at forskerne kan presses til at tænke mere kortsigtet. Nogle vil primært undersøge problemer, de ved, de kan løse. Og nogle vil rette deres forskning mod de områder, der er opmærksomhed på fra politisk eller ledelsesmæssig side. Enkelte yngre forskere er blevet rådet af ældre kolleger til at undgå kontroversielle emner, som fx kønsforskning. Alt dette er desuden pres, der også kan ramme fastansatte forskere, der gerne vil forfremmes.

6.2. Ekstern bevillingsgiver vil bestemme metoden

Der er bred enighed blandt vores medlemmer om, at det er prestigefyldt at skaffe eksterne forskningsmidler. Nogle steder omtales det endda som afgørende, hvis man vil beholde sit job. En ekstern bevillingsgiver kan eksempelvis være en fond eller en virksomhed. Desværre oplever nogle, at private virksomheder blander sig unødigt i forskningen. Udover pres for at ændre, udskyde eller undlade publicering af forskningsresultater opleves det, at private virksomheder eller interesseorganisationer ønsker indflydelse på både metode- og teorivalg. Det kan være alt fra hvilken statistisk model, der skal anvendes, til om der skal være en kontrolgruppe. Det presser åbenlyst forskningsfriheden.

6.3. Ledelsens strategiske fokusområder

Forskerne kritiserer, at der allokeres penge på fakultets- og institutniveau til strategiske fokusområder, som er bestemt af ledelsen. Det betyder nemlig, at forskerne forhindres i at forske lige så meget i andre områder. Nogle kritiserer, at disse strategiske fokusområder ofte vil være på linje med, hvad der aktuelt er politisk fokus på. Det kan derfor gøre det endnu sværere at bedrive forskning, der er kritisk over for de eksisterende samfundsstrukturer og den politiske konsensus.

6.4. Problemer med forskningsfriheden kan være selvpålagt

Afslutningsvist nævner flere forskere også, at de begrænser deres egen forskningsfrihed uden præcist at kunne sætte en finger på hvorfor. Hvis vi skal undgå den type selvpålagt restriktion er det vigtigt, at der er stor gennemsigtighed i forhold til tildeling af eksterne midler og forfremmelser. Derved undgår vi nemlig, at forskere begrænser deres forskningsfrihed ud fra en opfattelse om hvad ledelsen eller eksterne bevillingsgivere kræver.

Sådan har vi gjort

Dansk Magisterforening (DM) har i perioden 18. november til 1. december undersøgt forskningsfriheden blandt medlemmer der forsker på universiteterne. Undersøgelse blandt sendt ud til 4.837 medlemmer, hvoraf 762 deltog, hvilket giver en svarprocent på 16%. Stikprøven har en svag overrepræsentation af mænd, men er ellers ret balanceret på baggrundsvARIABLE (se herunder).

Tabel 5. Balancetabel

	Alder	Kvinder	Mænd				
Stikprøve	49	42%	58%				
Population	47	49%	51%				

	KU	AU	SDU	AAU	RUC	DTU	Andre
Stikprøve	33%	27%	15%	10%	7%	6%	2%
Population	34%	29%	11%	8%	6%	7%	5%

Omkring 100 respondenter har oplevet mindst ét af de tre typer pres på forskningsfriheden. Nogle af undersøgelsens spørgsmål er kun stillet til dem. Disse resultater skal fortolkes med en større forsigtighed, da antallet af respondenter er lille. Det drejer sig især om afsnit 3 om de tre typer pres.